

Edmund Dąbrowa

Wojewódzka Biblioteka Publiczna w Krakowie

GEESOWSKI PATENT NA HANDEL ŻYWNOŚCIĄ W ZABIERZOWIE

Po zakończeniu II wojny światowej utrzymano istniejącą podczas okupacji niemieckiej reglamentację towarów. Na terenie całej Polski wprowadzono – formalnie 1 maja 1945 roku – sprzedaż określonych artykułów na kartki. Reglamentacja obejmowała: chleb, kaszę, makaron, ziemniaki, tłuszcze, mięso, cukier, herbatę, kawę, sól, zapalki, naftę oraz artykuły przemysłowe. Towary na kartki sprzedawały sklepy spółdzielcze oraz prywatne, które zgodziły się na utrzymanie stałych – czyli państwowych – cen. Obok handlu reglamentowanego funkcjonował handel prywatny z cenami wolnorynkowymi¹. Ludność dotkliwie odczuwała brak artykułów codziennego użytku (mydła, węgla itp.), które były niedostępne ze względu na wysokie ceny na wolnym rynku².

Już w listopadzie 1944 roku w Lublinie został zorganizowany Kongres Spółdzielczy pod naciskiem Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego³ i Polskiej Partii Robotniczej. Kongres lubelski odrzucił apolityczność ruchu spółdzielczego i udzielił poparcia PKWN⁴. Miesiąc później w Lublinie na pierwszym Kongresie Związku Samopomocy Chłopskiej ustalono, że w każdej gminie powstanie spółdzielnia zaopatrzenia i zbytu⁵. Organizację opanowali komuniści i konformiści ze Stronnictwa Ludowego⁶.

W myśl koncepcji Polskiej Partii Robotniczej za podstawową formę spółdzielczą na wsi uznano gminne spółdzielnie (GS), które już wkrótce przejęły działające dotąd spółdzielnie rolniczo-handlowe oraz spółdzielnie

¹ K. Cegieła, *Kartki na szczęście. Reglamentacja dóbr w Polsce Ludowej*, „Mówią Wieki” 2002, nr 4, s. 23–24.

² ANKr., Urząd Wojewódzki II 922, s. 125.

³ Utworzony przez Stalina PKWN popierany był przez znikomą część ludności, a uznawany tylko przez ZSRR. Jednak posiadał wsparcie ZSRR i jego milionowych armii. N. Naruszewicz, *Zarys historii PRL. Z. 2, Narodziny PRL*, „Zeszyty Historyczne”, 1979, z. 47, s. 20.

⁴ Z. Chyra-Rolicz, *Spółdzielczość w Polsce powojennej (1944–1990)*, „Dzieje Najnowsze” 2002, nr 1, s. 104.

⁵ Z. Chyra-Rolicz, *Rola spółdzielczości „Samopomoc Chłopska” w życiu wsi (1944–1989)*, „Zeszyty Wiejskie”, Z. 22: 2016, s. 713–714.

⁶ W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1994*, Warszawa 1995, s. 175.

spożywców. W powiatach tworzono Powiatowe Związki Gminnych Spółdzielni (PZGS), w województwach Wojewódzkie Związki Gminnych Spółdzielni (WZGS)⁷.

W latach 1947–1948 Polska Partia Robotnicza podjęła szereg przedsięwzięć dotyczących przemian w handlu wewnętrznym nazywanych „bitwą o handel”. Działania te spowodowały wyeliminowanie lub wydatne ograniczenie handlu prywatnego. A także przyczyniły się do powstania i rozwoju handlu państwowego⁸.

Zabierzów położony jest 13 km na zachód od Krakowa. Po zakończeniu II wojny światowej gmina Zabierzów składała się z 14 gromad⁹. W takim składzie funkcjonowała do 1954 roku¹⁰. W 1954 r. Gminna Komisja Podziału Administracyjnego zaproponowała Zabierzów jako siedzibę Miejskiej Rady Gromadzkiej. Propozycję motywowano robotniczym charakterem Zabierzowa. W miejscowości zameldowanych było na pobyt stały ok. 3 tys. osób. Na terenie Zabierzowa istniały dwa duże zakłady przemysłowe: Zabierzowska Fabryka Maszyn i Krakowskie Zakłady Materiałów Izolacyjnych, zatrudniające łącznie ponad 600 osób. Ponadto istniał szereg mniejszych zakładów i instytucji, jak: rzeźnia, magazyny GS, sklepy GS (6), zakład gastronomii, punkty usługowe (szewstwo, krawiectwo, stolarstwo), placówka sieci elektrycznej, zlewnia mleka, młyn gospodarczy, prywatne zakłady rzemieślnicze (5), szkoła podstawowa, gminna biblioteka, dwie świetlice (LZS-u i wynajęta), ośrodek zdrowia, apteka, urząd pocztowy, stacja kolejowa; funkcjonowała też targowica, gdzie co tydzień odbywały się spędy bydła. Komisja uważała, że Zabierzów ma olbrzymią przyszłość: „ze względu na rozwój i rozbudowę fabryk miejscowych, gdzie już obecnie buduje się osiedle i hotel robotniczy tak, że podniesiony do Miejskiej Rady Narodowej będzie mógł szybciej, korzystając z uprawnień o charakterze miejskim rozbudować się, korzystając z pomocy Państwa”¹¹. Wniosek o utworzenie Miejskiej Rady Narodowej w Zabierzowie przyjęło Prezydium Gminnej Rady Narodowej¹². Jednak MRN nie powołano. Natomiast w tymże samym roku (1954) powstała gromada Zabierzów z siedzibą Gromadzkiej

⁷ Z. Chyra-Rolicz, *Spółdzielczość w Polsce...*, s. 109.

⁸ J. Kaliński, *Bitwa o handel 1947–1948*, Warszawa, 1970, s. 7–10, 97–113, 130–142.

⁹ Do Gminy Zabierzów należały: Bolechowice, Brzezie, Giebułtów, Karniowice, Kobylany, Modlnica, Modlniczka, Mydlniki, Rząska, Tomaszowice, Ujazd, Więckowice, Zabierzów i Zelków. Zob. ANKr., Gmina Zabierzów, 5, s. 783–785.

¹⁰ Następnie ustawą o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych z 25 września 1954 r. wprowadzono zmiany w podziale terytorialnym kraju. Zlikwidowano gminy, a jako jednostki podziału administracyjnego wsi utworzono gromady. Dz.U. 1954, nr 43, poz. 191.

¹¹ ANKr., Gmina Zabierzów, 21, s. 133–134.

¹² ANKr., Gmina Zabierzów, 22, s. 861.

Rady Narodowej w Zabierzowie (GrRN)¹³. Od 1954 do 1968 roku gromada Zabierzów liczyła 4 wsie: Brzezcie, Kleszczów, Kochanów i Zabierzów¹⁴. Potem, od stycznia 1969 roku, obszar gromady Zabierzów powiększył się o Aleksandrowice, Balice, Burów i Szczyglice, ze zniesionej gromady Balice¹⁵. Na początku lat 70. XX wieku Zabierzów został zakwalifikowany jako jednostka osadnicza ponadpodstawowa¹⁶. W roku 1972 zlikwidowano gromady, zastępując je gminami, które były większe pod względem obszaru i składały się z większej liczby wsi¹⁷. W tymże samym roku utworzono Gminę Zabierzów¹⁸. Od 1 stycznia 1976 roku do Gminy Zabierzów włączono Gminę Rudawa¹⁹.

W roku 1945 na terenie Zabierzowa działalność handlową prowadziło 8 sklepów i kiosków: 7 prywatnych i jeden sklep spożywczy Spółdzielni Rolniczo-Handlowej. W 1948 roku uspołeczniono handel, w związku z czym nastąpiła stopniowa likwidacja handlu prywatnego²⁰. Już w lutym na terenie wsi województwa krakowskiego Samopomoc Chłopska przejęła pod swój zarząd wszystkie lokalne spółdzielnie²¹; przestała też istnieć miejscowa Spółdzielnia Rolniczo-Handlowa²². Pod koniec 1949 roku istniały jeszcze

¹³ W skład nowo utworzonej gromady weszły miejscowości Brzezcie i Zabierzów z dotychczasowej Gminy Zabierzów oraz część obszaru gromady Aleksandrowice, którą stanowiły przysiółki: Kleszczów i Kochanów z Gminy Liszki. Utworzono też gromadę Bolechowice z siedzibą GRN w Bolechowicach. W skład jej weszły miejscowości: Bolechowice, Karniowice, Ujazd i Zelków z byłej Gminy Zabierzów. Powołano nadto gromadę Kobylany z siedzibą GRN w Kobylanach. W skład tej gromady weszły miejscowości Kobylany i Więckowice z dotychczasowej gminy Zabierzów. Dz.Urz. WRN w Krakowie 1954, nr 11, p. 50.

¹⁴ ANKr., PGRN w Zabierzowie, 29, s. 1.

¹⁵ Dz.Urz. WRN w Krakowie 1968, nr 7, p. 65.

¹⁶ Zakwalifikowano tu „jednostki osadnicze, które ze względu na peryferyjne położenie miasta powiatowego lub duży obszar powiatu zostały przeznaczone jako miejsca koncentracji usług ponad podstawowych dla ludności lub obsługi produkcji rolnej, działających w zasadzie w promieniu 7–10 km”. USKr, Narodowy Spis Powszechny 1970: statystyczna charakterystyka miejscowości w gromadach, Powiat Kraków, woj. krakowskie, s. IX, 60–69.

¹⁷ M. Kallas, *Historia ustroju Polski X–XX w.*, Warszawa 1996, s. 422.

¹⁸ W jej skład weszły sołectwa: Aleksandrowice, Balice, Bolechowice, Brzezcie, Burów, Karniowice, Kleszczów, Kobylany, Kochanów, Rząska, Szczyglice, Ujazd, Więckowice, Zabierzów zob. M. Kallas, dz. cyt., s. 422; Dz.Urz. WRN w Krakowie 1972, nr. 18, poz. 268.

¹⁹ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 3, s. 154.

²⁰ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 142, s. 13.

²¹ IPN Kr 0125/240, k. 127, Sprawozdanie miesięczne za miesiąc luty 1948 r. Komendy Wojewódzkiej MO w Krakowie.

²² ANKr., Gmina Zabierzów, 3, Protokół nr 9 z posiedzenia GRN w Zabierzowie z 17.09.1948 r., s. 277.

prywatne sklepy spożywcze, które zabierzowska Podstawowa Organizacja Partyjna uważała za możliwe do likwidacji²³. Prawdopodobnie był to ostatni rok ich działalności²⁴.

Zadaniem nowo powołanej spółdzielczości było zaopatrywanie wsi w spożywcze produkty przetworzone, opał, artykuły przemysłowe i budowlane oraz skup artykułów rolnych od rolników indywidualnych (organizacja zbytu i zaopatrzenia na linii wieś–miasto). Ponadto gminne spółdzielnie Samopomocy Chłopskiej zajmowały się działalnością usługową: rolnohodowlaną i związaną z przemysłem rolnym. W myśl założeń nowej władzy spółdzielczość wiejska miała „powstrzymać rozwój kapitalistyczny wsi i skierować wieś na nowe tory rozwoju”²⁵.

Pomimo reorganizacji handlu wiejskiego i wprowadzenia reglamentacji sklepy nie zapewniały w dostatecznych ilościach podstawowych artykułów żywnościowych. W powstałych nowych jednostkach handlowych SCh – w dwóch sklepach w Zabierzowie oraz sklepach w Bolechowicach, Rząsce, Brzeziu i Mydlnikach – brakowało takich artykułów jak cukier, mięso i tłuszcze (1947–1948)²⁶. System kartkowy częściowo zniesiono 1 stycznia 1949 roku: przestały obowiązywać kartki na mięso i tłuszcze²⁷. W systemie totalnego i odgórnego planowania nie mogło być mowy o kształtowaniu wolnego rynku. Wojewódzka Komisja Cennikowa przy wojewodzie krakowskim ustalała wysokość cen maksymalnych artykułów spożywczych pierwszej potrzeby obowiązujących na terenie woj. krakowskiego²⁸. Mimo zniesienia kartek w 1949 roku nadal występowały duże braki zaopatrzeniowe w Zabierzowie w asortymencie tłuszczy, mięsa wieprzowego i wołowiny. Brakowało zresztą wszystkiego – począwszy od margaryny, ceresu, siekanki jęczmiennej, grysiku pszennego, a nawet kminku i octu, skończywszy na drobnych artykułach gospodarstwa domowego i gospodarskiego, jak naczynia kuchenne, guziki, napastrki, lakier, biczyska, łopaty. Jednocześnie w magazynie GS-u znajdowało się dużo mąki żytniej, która się już częściowo

²³ ANKr., KP PZPR w Krakowie, 236, s. 7.

²⁴ W 1950 r. Wojciech Percz nie prowadził już sklepu. ANKr., Gmina Zabierzów, 22, s. 151.

²⁵ A. Bekier, *Spółdzielczość wiejska na nowej drodze*, „Polska i Świat Współczesny” 1949, nr 1, s. 12.

²⁶ ANKr., Gmina Zabierzów, 5, s. 259; IPN Kr 0125/240, k. 160, Sprawozdanie miesięczne za miesiąc wrzesień 1948 r. Komendy Wojewódzkiej MO w Krakowie; IPN Kr 140/781, 10-dniowy raport sytuacyjny za czas od 18 II do 28 II 1947 r. Posterunku MO w Zabierzowie.

²⁷ Żegnamy kartkę żywnościową, „Dziennik Polski” 1949, nr 1, s. 4.

²⁸ *Ceny maksymalne*, „Dziennik Polski” 1949, nr 2, s. 5.

psuła²⁹. W miarę dobrze funkcjonował natomiast, jeszcze nie do końca uspołeczniony, pozostający w rękach prywatnych rynek tekstylny i obuwniczy. W sklepach prywatnych można było nabyć: swetry damskie i męskie, obuwie damskie, męskie i dziecięce, kupony ubraniowe i płaszczowe, bieliznę, koszule damskie i męskie, skarpety itp. Artykuły te co najwyżej „bywały” w sklepie GS-u w Zabierzowie, a ich dystrybucja odbywała się na zasadzie, „kto pierwszy, ten lepszy” albo po prostu były rozprowadzane wśród znajomych. Władze zdawały sobie sprawę, że ten fakt negatywnie rzutował „pod adresem spółdzielczym oraz gospodarki Państwa”³⁰.

Na początku lat 50. XX wieku władze gminne i partyjne często krytykowały działalność handlową GS-u. Wojciech Kwiatkowski, I Sekretarz KG PZPR, zarzucał, że brakuje podstawowych artykułów spożywczych: mąki pszennej, pieczywa, wędliny i słoniny³¹. Karol Nowak, kolejny I Sekretarz KG PZPR stwierdzał, że towary deficytowe często dostawały się w „ręce spekulantów i kumotrów sklepowych jak np. w samym Zabierzowie, Giebułtowie, Bolechowicach i Rząsce. Np. w Zabierzowie wykupują je spekulanci w osobach Janikowej, Sikorowej i Krukowej, które po cenach paskarskich sprzedają biedocie wiejskiej. Sam rozdział towarów przez Zarząd GS-u pozostawia wiele do życzenia faworyzuje pewne placówki a na 1-szym miejscu Zabierzów”³². W podobnym tonie wypowiadał się też członek komisji rewizyjnej Antoni Kupka. Według niego częstokroć rozdzielano towary między pracowników³³.

Taka sytuacja wręcz prowokowała do gromadzenia różnego rodzaju artykułów. W połowie 1952 roku ludność masowo wykupywała ze sklepów dostępne towary. Trzeba pamiętać, że był to okres „zimnej wojny”. Ludzie obawiali się, że „będzie wojna, zmiana pieniędzy na ruble, że wszystkie materiały i towary będą sprzedawane na kartki oraz że ceny zostaną podniesione”³⁴. Kolejny „szturm” na sklepy ruszył w październiku 1959 roku. Na terenie całego powiatu krakowskiego zanotowano masowy wykup cukru, mąki, ryżu, kasz i innych artykułów. Zdaniem funkcjonariuszy bezpieczeństwa spowodowane to było krążącą plotką o mającej rzekomo nastąpić podwyżce cen na te artykuły i wymianie pieniędzy. W istocie nie była to plotka,

²⁹ IPN Kr 140/787, k. 233, Raport z działalności służby zewnętrznej Posterunku MO w Zabierzowie za miesiąc czerwiec 1949 r.

³⁰ IPN Kr 140/787, k. 204, Raport z działalności służby zewnętrznej Posterunku MO w Zabierzowie za miesiąc sierpień 1949 r.

³¹ ANKr., KP PZPR w Krakowie, 236, s. 70, 73.

³² Tamże, s. 119.

³³ Tamże, s. 171.

³⁴ IPN Kr 017/1 t. 3, k. 31, Sprawozdanie do raportu statystycznego za miesiąc maj 1952 r. PUBP Kraków.

o czym wkrótce miało dowiedzieć się społeczeństwo³⁵. W październiku 1959 roku przed ogłoszeniem komunikatu o podwyżce cen na mięso i wyroby mięsne (18 października) na terenie powiatu krakowskiego dało się odczuć bardzo duże braki mięsa i wędlin oraz konserw rybnych³⁶. „Najgorzej sytuacja się przedstawiała na odcinku wiejskim (sklepy GS-u) oraz w niektórych zakładach pracy jak m.in. Zakłady Remontu Obrabiarek w Zabierzowie”³⁷.

Na początku lat 60. XX wieku popyt i podaż zdawały się lepiej bilansować. Tym niemniej nadal występowały braki mięsa, wędlin, serów, konserw mięsnych, margaryny, galanterii czekoladowej³⁸. W 1961 roku zaopatrzenie w towary spożywcze przejął PZGS Kraków, który dostarczał je bezpośrednio do sklepów GS-u; Samopomoc Chłopska miała zaopatrywać jedynie 5 placówek i dostarczać wybrane artykuły nieobjęte bezpośrednimi dostawami, jak nabiał, naftę, napoje chłodzące, jarzyny i wędliny. Taka organizacja miała na celu optymalizację zaopatrzenia (dostawy wprost z hurtowni) i obniżenie kosztów³⁹. Wydaje się, że nie osiągnięto zamierzonych celów, bo radni na sesjach GrRN nadal zgłaszali zastrzeżenia odnośnie zaopatrzenia w podstawowe artykuły spożywcze w sklepach GS-u. Wiceprezes GS-u, W. Kwiatkowski, w 1963 roku tłumaczył niedociągnięcia w tym względzie uwarunkowaniami urzędowymi, według których zaopatrzenie wsi w towary w stosunku do miast „normują odgórne zarządzenia i nic na to nie poradzi Zarząd Spółdzielni”⁴⁰. Kolejny prezes, Jan Wojtowicz, w czerwcu 1967 roku

³⁵ Na III Plenum KC PZPR, które obradowało 17 X 1959 r., Władysław Gomułka wystąpił z referatem zatytułowanym „Aktualne trudności na rynku mięsnym i środki niezbędne do ich przezwyciężenia”. Przyczyn kryzysu mięsnego dopatrywał się we wzroście siły nabywczej ludności, wysokim przyroście naturalnym oraz niewłaściwej relacji cen mięsa do innych artykułów żywnościowych. Jedynym rozwiązaniem było niezwłoczne wprowadzenie podwyżek cen mięsa. Gomułka mówił: „Podwyżka cen mięsa nie może być rekompensowana żadnym ekwiwalentem ani w postaci obniżek cen innych artykułów, ani też w postaci podwyżek płac, dodatków rodzinnych, rent, diet służbowych itp. Stawiamy sprawę jasno i otwarcie - musimy - choć w niedużych rozmiarach - zmniejszyć siłę nabywczą ludności. Rada Ministrów podjęła odpowiednią uchwałę i nowe ceny wprowadzono już od 18 października. Były wyższe o średnio 25 procent. *Poniedziałki bez mięsa*, <http://wiadomosci.dziennik.pl/wydarzenia/artykuly/147837> (dostęp 8.05.2015).

³⁶ Pod koniec lat 50. XX wieku na terenie Zabierzowa zaopatrzenie w mięso wołowe oraz art. pierwszej potrzeby było w miarę wystarczające. Brakowało tłuszczu i wieprzowiny a także takich artykułów jak: ryż, ryby, konserwy, masło, jaja, śledzie. ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 29, s. 115.

³⁷ IPN Kr 017/2 t. 2, k. 305, Informacja dotycząca sytuacji polityczno-gospodarczej z 24 X 1959 r.

³⁸ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 31, s. 263.

³⁹ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 32, s. 35; tamże, 36, s. 291.

⁴⁰ Tamże, 33, s. 329–331.

za problemy w dostawach obwiniał status miejscowości (sic!) – przypominając, że „Zabierzów nie jest jeszcze miastem lub osiedlem i nie korzysta z puli przydziałowej dla miasta”⁴¹. Rok później prezes nawiązując do poprzedniej swojej opinii stwierdził, że słabe zaopatrzenie i nieterminowe dostawy występowały i nadal będą występować, ponieważ „czynniki odgórne nie chcą jakoś zrozumieć, że gromada Zabierzów jest miejscowością podmiejską i jej charakter robotniczy i turystyczny kwalifikuje ją raczej do korzystania z puli przydziałowej miast i osiedli”⁴². Ponadto braki towarów tłumaczył zgodnie z gomułkowską logiką myślenia z października 1959 roku twierdząc, że tu „ludność lepiej zarobkuje, ma większe możliwości nabywcze, a sam Zabierzów jest jakby centralą zaopatrzenia dla pobliskich wiosek”⁴³. W rzeczywistości sprawa zaopatrzenia wsi dla władz nie stanowiła priorytetu, w związku z tym jej mieszkańcy musieli godzić się z faktem „traktowania handlu wiejskiego we wszystkich rozdzielnikach atrakcyjnej masy towarowej w sposób drugorzędny”⁴⁴.

W 1969 roku Jan Góralik, wiceprezes GS ds. handlu, niedostateczne zaopatrzenie w szereg artykułów tłumaczył tym, że „mięso, masło, konserwy oraz galanteria czekoladowa są artykułami dzielonymi i pomimo chęci nie możemy ich więcej otrzymać niż według rozdzielników” z PZGS⁴⁵.

W czerwcu 1970 roku GrRN zaleciła swemu prezydium, by wystąpiło do Wydziału Przemysłu i Handlu PPRN w Krakowie o zwiększenie puli asortymentów na rozdzielnik: mięsa, przetworów mięsnych, masła, konserw mięsnych i rybnych⁴⁶. Pomimo wielu interwencji do Wydziału Przemysłu i Handlu PPRN w Krakowie oraz PZGS w Krakowie, tak ze strony GrRN jak i zabierzowskiego GS-u Sch, otrzymywano tę samą odpowiedź, że powodem nie ujmowania w rozdzielniku faktycznych potrzeb jest brak wędlin, konserw mięsnych i galanterii czekoladowej⁴⁷. Kolejne lata nie przynosiły w tym względzie żadnej odczuwalnej poprawy. W 1971 roku w sklepach GS-u nadal „występowały braki konserw mięsnych, galanterii czekoladowej, masła, wyrobów wędliniarskich również zaopatrzenie w pieczywo nie było dostateczne”⁴⁸. Tę lukę starano się zapęścić zwiększonymi dostawami nabiału (sery twarde, pełnotłuste i chude) „dla uzupełnienia występujących

⁴¹ Tamże, 36, s. 271.

⁴² Tamże, 37, s. 223.

⁴³ Tamże.

⁴⁴ H. Szulce, *Kierunek racjonalizacji sieci handlu wiejskiego*, „Handel Wewnętrzny” 1980, nr 6, s. 19.

⁴⁵ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 38, s. 471–473.

⁴⁶ Tamże, s. 611.

⁴⁷ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 39, s. 133.

⁴⁸ ANKr., KP PZPR w Krakowie, 240, s. 357.

braków wędlin”, ale i to tylko „w niektóre dni tygodnia”⁴⁹. Wobec tego miejscowa ludność często udawała się do miasta po zakupy, gdzie zaopatrzenie było lepsze⁵⁰.

Na początku lat 70. XX wieku placówki GS dalej zaopatrywane były systemem dostaw bezpośrednich z hurtu PZGS Kraków⁵¹. Pewna poprawa nastąpiła w pierwszej połowie 1972 roku. Tak przynajmniej uważały miejscowe władze; Stefan Szostek sekretarz organizacyjny KG PZPR stwierdził w czerwcu: „Obserwuje się systematyczne dostawy towarów do sklepów nie tylko w Zabierzowie, ale i w pozostałych wioskach”⁵². Tymczasem, owszem, obserwowano się, ale raczej nierównomierne zaopatrzenie w towary spożywcze. Najlepiej zaopatrzony był sklep nr 9 koło stacji kolejowej w Zabierzowie („cały sklep zawałony towarami”)⁵³. Inne placówki miały kłopoty z zaopatrzeniem. Zdaniem cytowanego wyżej S. Szostka, na problemy aprowizacyjne wpływ miało przekazanie istniejącej w Zabierzowie rzeźni Spółdzielni „Wędliniarz”, co „wpłynęło niekorzystnie na działalność GS-u pod względem zaopatrzenia w wyroby mięsne. Aktualnie GS zmuszony jest zaopatrywać się w wyroby mięsne z GS-u Czernichów, co niewątpliwie podraża koszty transportu”⁵⁴.

Czas względnej „koniunktury” był krótki. Już 1973 roku ponownie dało się odczuć brak artykułów mięsnych i konserw; w sklepie mięsnym przez szereg dni nie można było kupić nawet kostki smalcu⁵⁵. W 1975 roku szef krakowskich powiatowych struktur SB raportował przełożonym, że szczególnie na terenie m.in. gminy Zabierzów sytuacja zaopatrzeniowa w mięso i wędliny była niezadawalająca. Ze względu na brak tych artykułów tworzyły się duże kolejki „na 3 do 4 godziny przed otwarciem sklepów mięsnych”⁵⁶. Sytuacja pogarszała się z roku na rok. Pierwszym sygnałem nadchodzącego kryzysu było wprowadzenie w 1976 roku kartek na cukier⁵⁷. Rok wcześniej, na skutek zmian w podziale administracyjnym kraju, nastąpiła reorganizacja

⁴⁹ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 39, s. 305.

⁵⁰ Na posiedzeniu Komitetu Gromadzkiego PZPR, w maju 1971 r. sekretarz POP KZMI przyznawał, że po wędliny robotnik zmuszony był jechać do Krakowa. ANKr., KP PZPR w Krakowie, 240, s. 235; H. Szulce, dz. cyt., s. 19.

⁵¹ Dostawy te nie były jednak w pełni realizowane, dlatego też zabierzowski GS dla zabezpieczenia ciągłości sprzedaży artykułów pierwszej i uniknięcia braków zgromadził w swym magazynie na okres żniwno-omłotowy 35 ton cukru, 15 ton kaszy, 4 tony ryżu, 2 tony mąki pszennej, 10 ton soli. ANKr., KP PZPR w Krakowie, 240, s. 379–381.

⁵² Tamże, s. 380.

⁵³ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 58, s. 197–198, 201.

⁵⁴ ANKr., KP PZPR w Krakowie, 240, s. 353.

⁵⁵ ANKr., GRN w Zabierzowie, 1, s. 403.

⁵⁶ IPN Kr 017/29, k. 25.

⁵⁷ A. Friszke, *Polska Gierka*, Warszawa 1995, s. 87.

spółdzielczości. Działalność hurtową prowadził teraz WZGS w Krakowie⁵⁸. Prezes GS-u Edward Kosowski podkreślał, że zaopatrzenie w sklepach było zadawalające, tym niemniej z terenu dochodziły niepokojące informacje – w sklepach brakowało masła i cukru. Braki tłumaczono jak zwykle, że masła nie dowiozła mleczarnia, a cukier wykupuje ludność w hurtowych ilościach, po 50–100 kg⁵⁹. O ile jeszcze w połowie lat 70. XX wieku zaopatrzenie w artykuły pierwszej potrzeby było w miarę wystarczające, to sytuacja na rynku mięsnym przedstawiała się katastrofalnie; brakowało nawet konserw⁶⁰.

Końcówka lat 70. i początek 80. okazały się dramatyczne, „z kwartału na kwartał ubywało towarów w sklepach, rosły kolejki, szczególnie po mięso”⁶¹. Występowały znaczne trudności w zaopatrywaniu sklepów w artykuły rozdzielane centralnie (masa mięsna i tłuszcze zwierzęce). Poważnym problemem było nierytmiczne zaopatrzenie sklepów w pieczywo i mleko. Na terenie gminy wahania godzinowe w dostawach pieczywa powodowały powstawanie długich, wciąż wydłużających się kolejek ludzi. Na dodatek spóźnione dostawy były zbyt małe, by wszyscy oczekujący pod sklepem mogli nabyć potrzebne rzeczy (mleko, masło, mąkę)⁶². Dotyczyło to zwłaszcza punktów zaopatrywanych transportem GS-u⁶³.

Ostatecznie zaopatrzenie wsi w artykuły spożywcze i przemysłowe legło w gruzach na przełomie lat 70. i 80. oraz w latach 80.⁶⁴ Brakowało najbardziej potrzebnych, niezbędnych artykułów żywnościowych. Rosło niezadowolenie mieszkańców Zabierzowa i całego kraju⁶⁵. Problemu nie mogły rozwiązać nasilające się kontrole. W 1980 roku Gminny Komitet Kontroli Społecznej w Zabierzowie przeprowadził je w 18 placówkach handlowych. Stawiane zarzuty były wręcz kuriozalne. Stwierdzono, że około 95% towarów było zamawianych i sprowadzanych bezpośrednio przez sklepową z magazynów Wojewódzkiego Związku Spółdzielni Rolniczych w Krakowie bez udziału miejscowego GS-u – tak jakby właśnie „złamanie” procedur było powodem występujących braków. Inne stwierdzenia były na tyle oczywiste, że i bez kontroli znane wszystkim: nierytmiczne i nierównomierne dostawy chleba, masła, sera, mleka i śmietany; rozgoryczenie mieszkańców i poczucie

⁵⁸ J. Czesak, *Spółdzielczość rolnicza „Samopomoc Chłopska” i jej miejsce w życiu wsi [w:] Przemiany społeczne i produkcyjne w rolnictwie i na wsi regionu krakowskiego w latach 1945–1984*, praca zbiorowa [E. Kolbusz i in.], Kraków 1984, s. 154.

⁵⁹ ANKr., GRN w Zabierzowie, 41, s. 339.

⁶⁰ ANKr., GRN w Zabierzowie, 21, s. 145.

⁶¹ A. Friszke, dz. cyt., s. 89.

⁶² ANKr., GRN w Zabierzowie, 22, s. 165.

⁶³ Tamże, 43, s. 415.

⁶⁴ A. Chwałba, *Dzieje Krakowa*. T. 6, *Kraków w latach 1945–1989*, red. J. Bieniarzówna i J.M. Małecki, Kraków 2004, s. 84; H. Bińczak, *W kolejce po wszystko*, „Rzeczpospolita”, 2006, nr 287, s. DIV.

⁶⁵ APZ, *Księga Dobrodziejów Kościoła i Kronika parafialna w Zabierzowie*, s. 176.

niesprawiedliwości; sprzedaż „spod lady”⁶⁶. W atmosferze wzajemnych pomówień doszło do tego, że radni GRN zwrócili się do naczelnika gminy, aby ten zarządził publiczne wywieszanie faktur w sklepach, „aby zapobiec handlowi spod lady”⁶⁷.

Sprawdzała się stara zasada rządu: *Divide et impera*. Miejscowe społeczeństwo dowiedziało się, że woj. m. krakowskie należało do drugiej kategorii zaopatrzenia w artykuły mięsne, po Warszawie, Katowicach, Gdańsku i Łodzi. Dlatego też „większość mieszkańców gminy Zabierzów wyjeżdża po mięso do woj. katowickiego”⁶⁸. Miejscowi decydenci znaleźli się w potrzasku, gdy uświadomili sobie, że to oni będą na pierwszej linii krytyki. Prezes GS-u S. Budnik na posiedzeniu plenum KG PZPR w lipcu 1980 r. stwierdził: „Pretensje będą, gdyż nie ma widoków na poprawę zaopatrzenia. W biuletynie CZRS! [właściwie CZSR – Centralny Związek Spółdzielni Rolniczych] zagwarantowane są artykuły podstawowe (których nie może zabraknąć): pieczywo, ryby i przetwory, płatki kukurydziane oraz niektóre sery topione”⁶⁹.

Pod koniec 1980 roku zaopatrzenie na terenie gminy w podstawowe artykuły spożywcze było bardzo złe: „Np. średni miesięczny przydział mięsa i wyrobów wędliniarskich na 1 mieszkańca wynosi 1,8 kg, co rocznie daje 22 kg. Zakład masarski w Tenczynku zalega w stosunku do gminy masy mięsnej do rozdzielnika – 24 tony”⁷⁰.

Władze państwowe ze względu na braki towarów wprowadziły ich reglamentację poprzez system kartkowy. Kartki na mięso obowiązywały od 1981 do 1989 roku⁷¹. Szybko okazało się w latach 1981–1982, że władze odpowiedzialne za ówczesną politykę gospodarczą były nieprzygotowane do wprowadzenia reglamentacji artykułów pierwszego zapotrzebowania⁷².

Reglamentacja nie rozwiązała problemów związanych z niedoborem towarów, o czym szybko przekonali się władarze Zabierzowa. Już w kwietniu 1981 roku w GRN stawiano pytanie o sens reglamentacji, gdyż „mimo kartek w dalszym ciągu występuje brak mięsa i wędlin, po co wobec tego kartki”⁷³.

⁶⁶ W jednych miejscowościach zaopatrzenie było dobre (Rudawa), a w innych bardzo złe (Karniowice, Zelków, Bolechowice, Brzezinka, Zabierzów). ANKr., GRN w Zabierzowie, 4, s. 223.

⁶⁷ Tamże, 22, s. 449.

⁶⁸ Potwierdzili ten fakt Mieczysław Derecki, przewodniczący Rady Zakładowej w ZFM, a zarazem radny Rady Narodowej Miasta Krakowa oraz Dymitr Pitio członek KG PZPR. ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 12, s. 169, 173.

⁶⁹ Tamże, 12, s. 169, 183.

⁷⁰ Tamże, 25, s. 277.

⁷¹ A. Chwałba, dz. cyt., s. 87.

⁷² A. Zawistowski, *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017, s. 496.

⁷³ ANKr., GRN w Zabierzowie, 4, s. 579.

Powstawały nowe, nie mniej kuriozalne sytuacje typu, kiedy „towar jest, brak cenników. Gdy jest cennik, brak towaru”⁷⁴. W sierpniu 1981 roku na posiedzeniu KG PZPR wiceprezes GS-u w Zabierzowie, Tadeusz Barcentewicz, podkreślał, że „kolejki się wydłużają, a towarów nie przybywa. Klienci całą złość wyładowują na sprzedawcach lub prezesach GS-ów. Często usłyszeć można nawet pogrożki. Sklepowe w niewielkich ilościach zaopatrują się w otrzymywany asortyment, jednak zdecydowana większość towaru trafia normalnie do sprzedawcy. Zbyt dużo tworzy się ośrodków nacisku na GS-y, które uzurpują sobie prawo do decydowania o sprzedaży (komitety kolejkowe)”⁷⁵.

W 1982 roku w systemie kartkowym dostępne były m.in.: mięso, masło, cukier, kasze, słodycze, proszek do prania, buty, obrączki ślubne. Reglamentacja objęła także alkohol (z możliwością zamiany na kawę) i papierosy (z opcją zamiany: 3 paczki papierosów za 10 dag słodyczy). Pieluchy z tetry i śpioszki dla dzieci sprzedawano za okazaniem karty ciąży. Oczywiście, kupujący realizowali swoje kupony w długich kolejkach⁷⁶.

Pod koniec 1982 roku, według rozeznania urzędu gminy i GS-u, nastąpiła nieznaczna poprawa w zaopatrzeniu placówek handlowych w artykuły spożywcze (artykuły spożywcze sprzedawane w ramach reglamentacji znajdowały się w ciągłej sprzedaży). Natomiast brakowało towarów kolonialnych, pieczywa cukierniczego, ryb mrożonych, konserw rybnych, jaj, serów twardych i wódki⁷⁷. Przed podwyżką cen w 1982 roku GS SCh miesięcznie rozprawiała ok. 40 ton mięsa i wędlin dobrej jakości z Zakładów Mięsnych w Krakowie. Po podwyżce – według prezesa GS Tadeusza Barcentewicza – sprzedaż masy mięsnej spadła o połowę⁷⁸.

Od 1 kwietnia 1984 roku GS zaopatrywał się w wędliny z Krzeszowic, gdyż były one refundowane (2,50 zł/kg); Zakłady Mięsne w Krakowie nie stosowały bonifikaty⁷⁹. Niestety, wyroby krzeszowickie były złej jakości i nierytmicznie dostarczane, przez co wystąpiły trudności w realizacji „kart zaopatrzeniowych”⁸⁰. Także naczelnik gminy Zbigniew Bełko na początku 1986 roku stwierdzał, że od momentu przejścia (dwa lata wcześniej) pod

⁷⁴ Tamże, 22, s. 487.

⁷⁵ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 13, s. 205.

⁷⁶ H. Bińczak, dz. cyt.

⁷⁷ ANKr., GRN w Zabierzowie, 22, s. 563.

⁷⁸ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 14, s. 167.

⁷⁹ Tamże, 28, s. 161.

⁸⁰ We wrześniu 1985 r. na posiedzeniu KG PZPR członkowie podkreślali występujące braki mięsa oraz że „nie można zrealizować kart zaopatrzeniowych”. Stwierdzali, że w sąsiednim województwie katowickim tych braków nie było tak jaskrawo widać. Kłopoty zaopatrzeniowe wyjaśniał Ludwik Śliwa, który tłumaczył, że w mięso i wędliny zaopatrują zakłady mięsne w Krzeszowicach, asortyment był zły, aczkolwiek rozdzielniki były realizowane. ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 16, s. 171–173.

zaopatrzenie z Krzeszowic nastąpiło radykalne pogorszenie w zaopatrzeniu w mięso i jego przetwory. Podkreślał, że na spotkaniach z ludźmi przewijała się sprawa złego zaopatrzenia⁸¹.

W województwie krakowskim zaopatrzenie ludności w żywność i artykuły przemysłowe ulegało ciągłemu pogorszeniu. Zmniejszone dostawy powodowały wydłużanie kolejek oczekujących na zakupy. W sierpniu 1986 roku część posiadaczy kartek na mięso nie zdołała ich w ogóle zrealizować; sprzedaż mięsa osiągnęła stan krytyczny⁸². W Zabierzowie po części odpowiadał za to krzeszowicki zakład, który nie wywiązywał się z dostaw, tak pod względem jakościowym, jak i ilościowym⁸³. Od marca 1986 roku gmina Zabierzów przeszła pod zaopatrzenie z Zakładów Mięsnych w Krakowie⁸⁴. Rok później zauważono poprawę w działalności handlowej w sklepach na terenie Zabierzowa⁸⁵. Jednak do końca lat 80. występowały duże trudności w zaopatrzeniu w mięso⁸⁶. Ze sklepów wykupywano towary żywnościowe (cukier, mąkę i kasze)⁸⁷.

Ponadto trzeba też pamiętać, że popyt mieszkańców wsi tylko częściowo był zaspakajany w handlu wiejskim. Konsumenci wiejscy pewną ilość artykułów nabywali w miastach⁸⁸, głównie w Krakowie. Z drugiej strony mieszkańcy okolicznych wsi robili zakupy w Zabierzowie o czym świadczy fakt, że „miejscowość Zabierzów w porównaniu z innymi miejscowościami gminy Zabierzów zakupuje około 50% więcej towarów niż inny mieszkaniec gminy”⁸⁹.

PLACÓWKI HANDLOWE

Od lat 40. do lat 60. XX wieku GS prawie wszystkie swoje sklepy prowadził w lokalach wynajętych od osób prywatnych. Lokale te w większości były ciasne i nieodpowiednie do modernizacji. Ponadto przy sklepach brakowało zapleczy i pomieszczeń magazynowych⁹⁰.

⁸¹ ANKr., GRN w Zabierzowie, 46, s. 29.

⁸² T. Stec, *Bez nowych zakładów nie będzie lepszego zaopatrzenia*, „Gazeta Krakowska”, 1986, nr 216, s. 3.

⁸³ ANKr., GRN w Zabierzowie, 46, s. 29.

⁸⁴ ANKr., GRN w Zabierzowie, 8, s. 7.

⁸⁵ ANKr., GRN, Zabierzowie, 29, s. 185.

⁸⁶ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 33, s. 179.

⁸⁷ IPN Kr 596/7 t. 2. Notatka służbowa z dnia 23.08.1988 r.

⁸⁸ J. Buga, M. Jerczyńska, *Wstępne wyniki badań nad lokalizacją zakupów ludności wiejskiej*, „Handel Wewnętrzny” 1958, nr 4, s. 37.

⁸⁹ ANKr., UG w Zabierzowie, 90, s. 101; W latach 60-tych sklep GS-u w Brzeziu był źle zaopatrzony. Dlatego mieszkańcy Brzezia zmuszeni byli dokonywać zakupów w Zabierzowie zgłaszał radny Józef Kowalik z Brzezia. ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 33, s. 47.

⁹⁰ ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 37, s. 145.

Od połowy lat 70. XX wieku na terenie gminy Zabierzów nastąpił rozwój placówek handlowych GS-u. Wcześniej brakowało sklepów, pomieszczeń, w których nie panowała by ciasnota i wystarczało miejsca na zaplecze magazynowe⁹¹. W maju 1974 roku na osiedlu H. Sienkiewicza GS uruchomił samoobsługowy pawilon handlowy. Załoga sklepu liczyła 5 osób⁹². Później powstały kolejne 3 sklepy spożywcze GS-u, dwa z nich pracowały w systemie dwuzmianowym (Zabierzów); w pozostałych miejscowościach gminy sklepy pracowały na jedną zmianę⁹³.

W lipcu 1978 roku oddano do użytku pawilon handlowy typu „Miroślawice” na tzw. „Kamieńcu”. Koszt wystawienia obiektu wyniósł 6 667 000 zł⁹⁴. Wykonany został przez Wojewódzki Związek Spółdzielni Rolniczych⁹⁵. GS-y miały stosunkowo mały wpływ na rozwój swoich placówek handlowych, ponieważ ich zysk był skromny, a o inwestycjach decydował wojewódzki związek lub centrala⁹⁶. W pawilonie na tzw. „Kamieńcu” powstał sklep spożywczy i monopolowy oraz stoiska z branżami: odzieżową, włókienniczą i obuwniczą (te dwie przeniesione, miejsca dzierżawione)⁹⁷, ze szkłem, z artykułami elektrotechnicznymi oraz zmechanizowanym sprzętem gospodarstwa domowego⁹⁸. Prowadzono tutaj także sprzedaż art. wędliniarskich; na sprzedaż mięsa nie wyraził zgody Sanepid (1979)⁹⁹. Obroty w pawilonie znacznie przewyższały przychody placówek, które zostały do niego przeniesione. Pawilon zapewniał lepsze warunki pracy dla personelu, poprawiała się również obsługa klientów¹⁰⁰. W roku 1980 powstał w pawilonie tzw. sklep komercyjny¹⁰¹.

⁹¹ W kwietniu 1970 r. Komisja Rolnictwa, Leśnictwa i Zaopatrzenia Ludności GrRN stwierdzała, że na terenie gromady Zabierzów dotychczasowa działalność sklepów nie była zadawalająca. Powodem tego było: „...ciasnota pomieszczeń sklepowych, brak zaplecza magazynowego w wielu wypadkach stare, nieestetyczne urządzenia sklepowe, brak odpowiednich szyldów, nieestetyczne i nie zawsze istniejące wywieszki informujące klientów o godzinach otwarcia sklepów”. ANKr., PGrRN w Zabierzowie, 38, s. 483.

⁹² ANKr., GRN w Zabierzowie, 2, s. 161.

⁹³ Tamże, 21, s. 147.

⁹⁴ Tamże, 53, s. 489.

⁹⁵ Tamże, 22, s. 65.

⁹⁶ L.J. Bloch, *Gminne spółdzielnie „Samopomoc Chłopska” w społeczno-gospodarczych przemianach wsi i rolnictwa w latach osiemdziesiątych*, Warszawa, 1989, s. 107.

⁹⁷ ANKr. GRN w Zabierzowie, 17, s. 77.

⁹⁸ Tamże, 43, s. 415.

⁹⁹ Tamże, 22, s. 133.

¹⁰⁰ Tamże, 53, s. 489.

¹⁰¹ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 12, s. 171.

Obok sklepów państwowych istniały również placówki prywatne. Zaczęły one powstawać zwłaszcza w drugiej połowie lat 70. XX wieku. W 1979 roku prywatni inwestorzy uruchomili w Zabierzowie sklep gospodarczy z artykułami motoryzacyjnymi oraz galanterijnymi¹⁰².

W roku 1984 roku powstała księgarnia¹⁰³. Rozwijał się też sektor sklepów i kiosków geesowskich. W 1986 roku w Zabierzowie było już ich dziewięć – w tym 4 sklepy spożywcze: przy ul. Krakowskiej (Sklepy nr 12 i nr 23), przy ul. Śląskiej (Sklep nr 2) i na os. Sienkiewicza (Sklep nr 6) oraz 5 kiosków Punktu Sprzedaży Pomocniczej (PSP) położonych w Zabierzowskiej Fabryce Maszyn (ZFM)¹⁰⁴, Stacja Hodowli i Unasienniania Zwierząt (SHiUZ), UG, ośrodka zdrowia i GS-ie. Ponadto działało 5 sklepów przemysłowych: tekstylno-obuwniczy (Sklep nr 1), elektryczny (Sklep nr 22) w pawilonie „Miroślawice” przy ul. Krakowskiej, z artykułami do produkcji rolnej (Sklep nr 4, przy biurach GS-u), meblowy (Sklep nr 19 przy stacji) oraz pasmantejny (Sklep nr 20) przy ul. Krakowskiej¹⁰⁵. W tym czasie – do roku 1986 – nie było sklepów GS-u w niektórych wsiach gminnych: w Brzeziu, Burowie i Młynce¹⁰⁶.

W 1987 r. na terenie gminy Zabierzów istniały 43 placówki handlu detalicznego uspołecznionego (GS), 5 prywatnych i jedna Centrala Obrotu Maszynami i Surowcami BOMIS w Rudawie¹⁰⁷. Rok później baza handlowa została poszerzona o trzy nowe placówki prywatne branży spożywczej: dwie w Zabierzowie i jedną w Rudawie¹⁰⁸.

W 1989 roku na gminnym rynku handlowym pojawiła się konkurencja dla GS-ów. Była nią Wielobranżowe Przedsiębiorstwo Usług Produkcji i Handlu „Gestor”. Prywatny inwestor postanowił zainwestować w handel spożywczy, w tym artykułami mięsnymi i wędlinami. Powstały sklepy – w większości na terenie Zabierzowa: na os. Sienkiewicza, w UG; placówki przyzakładowe w ZFM, SHiUZ i Kopalni Odkrywkowych Surowców Drogowych w Rudawie¹⁰⁹. Kończyła się epoka handlu uspołecznionego. Nastawał handel w warunkach konkurencji i gry rynkowej.

¹⁰² Tamże, 23, s. 341.

¹⁰³ ANKr., UG w Zabierzowie, 8, s. 15–17.

¹⁰⁴ Już w połowie lat 50. XX w. w baraku należącym do ZFM znajdował się sklep spożywczy, gdzie pracownicy fabryki robili zakupy. Później ten sklep GS-u znajdował się już na terenie zakładu w kilku miejscach (m.in. za portiernią, na hali obróbki). Relacja ustna Antoniego Machety (pracownika ZFM od 1953 r. do 1990 r.) z 19.02.2012 r.

¹⁰⁵ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 30, s. 105; ANKr., UG w Zabierzowie, 8, s. 15–17.

¹⁰⁶ ANKr., KG PZPR w Zabierzowie, 30, s. 101.

¹⁰⁷ ANKr., GRN w Zabierzowie, 10, s. 141.

¹⁰⁸ Tamże, s. 1015.

¹⁰⁹ ANKr., GRN w Zabierzowie, 29, s. 349.

Tabela 1. Liczba sklepów GS na terenie Zabierzowa w latach 1948–1988

	1948	1956	1961	1963	1967	1984	1986	1988
Liczba sklepów ogółem	2	7	13	15	15	14	14	19
Sklepy spożywcze	-	3	3	4	b.d.	5	5	b.d.
Sklepy branżowe:	-	4*	5	5	9	b.d.	b.d.	b.d.
– sklepy jarzynowo-spożywcze	-	-	1	-	-	-	-	-
– sklepy nabiałowo-piekarnicze	-	-	1	1	1	-	-	-
– sklepy mięso/wędliny (masarnie)	-	-	1	1	1	-	-	-
– sklepy monopolowe	-	-	1	1	1	-	-	-
– sklepy obuwnicze	-	1	1	1	1	1	1	1
– sklepy galanteryjno-pasmanteryjne	-	-	1	1	1	1	1	1
– sklepy tekstylne	-	1	1	1	1	1	1	1
– sklepy meblowe	-	-	1	1	1	1	1	1
– sklepy elektryczne/elektrotechniczne	-	-	-	-	1	1	1	1
– sklepy art. gospodarstwa domowego	-	1	1	1	1	1	1	1
– Punkty Sprzedaży Pomocniczej	-	-	2	4	b.d.	4	5	5

Źródło: ANKr., *Gmina Zabierzów*, 5, s. 259; ANKr., *PGrRN w Zabierzowie*, 27, s. 5; tamże, 30, s. 13; tamże, 32, s. 39; tamże, 34, s. 195; tamże, 37, s. 143; ANKr., *UG w Zabierzowie*, 8, s. 15–17; ANKr. *KG PZPR w Zabierzowie*, 30; USKr, *Wyposażenie miast i miejscowości wiejskich w podstawowe palcówki i urzędzenia*, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Kraków 1989 r., s. 273.

UWAGA: W tabeli nie umieszczono magazynu towarów masowych GS-u, w którym sprzedawano towary budowlane, opałowe, nawozy mineralne i środki ochrony roślin¹¹⁰.

* W latach 50. XX w. GS prowadził 4 branżowe sklepy m.in.: gospodarstwa domowego, żelazny, tekstylny i obuwniczy.

Powyższa tabela doskonale ilustruje fakt monopolizacji handlu w samym Zabierzowie – od początku lat 50. XX wieku – przez GS „Samopomoc Chłopska”.

¹¹⁰ ANKr., *PGrRN w Zabierzowie*, 37, s. 143.

Podsumowując należy stwierdzić, że do końca lat 40. XX wieku funkcjonował w Zabierzowie prywatny handel. Na skutek realizacji przez PPR programu „bitwy o handel” upadły prywatne sklepy, a w wyniku tego zmniejszyła się sieć handlowa. Na początku lat 50. monopolistą w tej dziedzinie został GS „Samopomoc Chłopska”.

Jeszcze w 1956 roku GS posiadał mniej placówek handlowych niż prywatni sklepikarze w roku 1945. Dopiero na początku lat 60. GS prowadził większą liczbę sklepów niż 15 lat wcześniej prywatna inicjatywa. Prywatni handlowcy dopiero pod koniec lat 70. otwierali sklepy z artykułami przemysłowymi. W branży artykułów spożywczych pierwsze sklepy prywatne powstały pod koniec lat 80.

Z przeprowadzonej analizy wynika, że w Zabierzowie z zakupem artykułów żywnościowych były problemy w każdej dekadzie istnienia Polski Ludowej. Najczęściej brakowało w sklepach mięsa i wędlin. Na początku lat 70. XX wieku niedobory te GS starał się zastąpić zwiększonymi dostawami nabiału (sery). W połowie lat 70. zaopatrzenie w mięso przedstawiało się katastrofalnie. Od lat 70. na kilka godzin przed otwarciem sklepów ustawiały się kolejki chcących zakupić żywność. Z czasem w sklepach ubywało towarów, a rosły kolejki.

Najgorsze zaopatrzenie sklepów było w latach 80 XX wieku. Zarząd GS zdawał sobie sprawę, że podejmowane przez Spółdzielnie działania były nieskuteczne. Na początku lat 80. informował, że w sklepach nie może zabraknąć tylko artykułów podstawowych tj. pieczywa, ryb i przetworów, płatków kukurydzianych oraz niektórych serów topionych. Prezesi GS-u braki w zaopatrzeniu tłumaczyli najczęściej tym, że Zabierzów nie miał statusu miasta, a więc we wszystkich rozdzielnikach masy towarowej otrzymywał mniejszą pulę niż miasta. Doszło do tego, że GRN wystąpiła do naczelnika gminy o spowodowanie, aby w sklepach GS-u wywieszać faktury z ilością otrzymanego towaru.

Na koniec trzeba podkreślić, że w systemie centralnego planowania brakowało towarów dlatego władze PRL wprowadzały ich reglamentację poprzez system kartkowy. Posiadacze kartek żywnościowych chcieli kupić towar, a jego brak w sklepie powodował olbrzymie niezadowolenie.

Należy także pamiętać, że problemy z zaopatrzeniem związane były z wydarzeniami politycznymi, a wprowadzenie reglamentacji miało uspokoić nastroje społeczne. Często masowy wykup artykułów żywnościowych następował z powodu wiadomości lub plotek o wojnie, podwyżce cen na te artykuły, wymianie pieniędzy czy wprowadzeniu kartek na wszystkie materiały i towary.

LITERATURA

ŹRÓDŁA RĘKOPIŚMIENNE

Archiwum Narodowe Oddział w Krakowie [ANKr.]

Zespół: 1076 Gmina Zabierzów

Sygn. 3, Sprawy organizacyjne (1946), Sprawy osobowe członków organów gminy i pracowników gminnych (1946), Protokoły z posiedzeń Gminnej Rady Narodowej (1945–1948, 1950)

Sygn. 5, Protokoły z posiedzeń Prezydium Gminnej Rady Narodowej (1945–1948, 1950), Sprawozdania z działalności Gminnej Rady Narodowej (1948), Akta Gminnej Rady Narodowej (1946, 1948), Akta Gminnej Komisji Kontroli Społecznej (1945–1948), Akta Gminnej Komisji Drogowej (1950), Akta Gminnej Komisji Finansowo-Budżetowej (1950), Akta Gminnej Komisji Oświatowej (1946–1948, 1950), Akta Gminnej Komisji Rolnictwa i Leśnictwa (1950), Akta Gminnej Komisji Zdrowia (1948, 1950), Protokoły z posiedzeń Zarządu Gminnego (1945–1948, 1950), Kontrola wewnętrzna i nadzór (1946–1950), Majątek gminy (1947, 1950), Majątek szkół i ochotniczych straży pożarnych z terenu gminy (1942–1950), Sprawy ogólne dotyczące majątku gromad (1946)

Sygn. 21, Protokoły z posiedzeń Gminnej Rady Narodowej (1951–1954)

Sygn. 22, Protokoły z posiedzeń Prezydium Gminnej Rady Narodowej 1951–1954

Zespół: 1113 Prezydium Gromadzkiej Rady Narodowej w Zabierzowie 1954–1972 [PGrRN w Zabierzowie]

Sygn. 27, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1957

Sygn. 29, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1959

Sygn. 30, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1960

Sygn. 31, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1961

Sygn. 32, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1962

Sygn. 33, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1963

Sygn. 34, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1964–1965

Sygn. 36, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1967

Sygn. 37, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1968–1969

Sygn. 38, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1969–1970

Sygn. 39, Protokoły z sesji Gromadzkiej Rady Narodowej 1971

Sygn. 58, Komisja Rolnictwa, Leśnictwa i Zaopatrzenia Ludności (regulamin, plany pracy, protokoły z posiedzeń, protokoły z kontroli, uchwały) 1969–1972.

Sygn. 142, Program rozwoju miejscowości Zabierzów na lata 1966–1970 oraz zamierzenia perspektywiczne po roku 1970

Zespół: 1744 Gminna Rada Narodowa w Zabierzowie [GRN w Zabierzowie]

Sygn. 1, Protokoły sesji Gminnej Rady Narodowej w Zabierzowie 1975

Sygn. 2, Protokoły sesji Gminnej Rady Narodowej w Zabierzowie 1973–1976

- Sygn. 4, Protokoły sesji Gminnej Rady Narodowej w Zabierzowie 1980–1982
- Sygn. 8, Protokoły sesji Gminnej Rady Narodowej w Zabierzowie 1986
- Sygn. 10, Protokoły sesji Gminnej Rady Narodowej w Zabierzowie 1988
- Sygn. 17, Komisja Planu i Budżetu. Protokoły 1984–1990
- Sygn. 21, Protokoły posiedzeń Komisji Rozwoju Gospodarczego i Zaopatrzenia 1974–1977
- Sygn. 22, Komisje stałe. Komisja Rozwoju Gospodarczego i Zaopatrzenia 1978–1983
- Sygn. 29, Komisja Rolnictwa, Handlu i Usług 1984–1990
- Sygn. 41, Protokoły posiedzeń Prezydium 1974–1976
- Sygn. 43, Protokoły posiedzeń Prezydium 1978–1979
- Sygn. 46, Protokoły posiedzeń Prezydium 1986
- Sygn. 53, Uchwały Gminnej Rady Narodowej w Zabierzowie 1978–1980
- Zespół: 1745 Urząd Gminy w Zabierzowie 1973–1990 [UG w Zabierzowie]
- Sygn. 8, Zarządzenia terenowych organów administracji państwowej 1974
- Sygn. 90, Protokoły zebrań wiejskich Zabierzów 1979–1989
- Zespół: 2458 Komitet Gminny PZPR w Zabierzowie [KG PZPR w Zabierzowie]
- Sygn. 3, Protokół obrad Konferencji Sprawozdawczo – Wyborczej Komitetu Gminnego wraz z załącznika Sygn. 12, Protokoły posiedzeń plenarnych Komitetu Gminnego wraz z załącznikami 1980
- Sygn. 13, Protokoły posiedzeń plenarnych Komitetu Gminnego wraz z załącznikami 1981
- Sygn. 14, Protokoły posiedzeń plenarnych Komitetu Gminnego wraz z załącznikami 1982
- Sygn. 16, Protokoły posiedzeń plenarnych Komitetu Gminnego wraz z załącznikami 1985
- Sygn. 25, Protokoły posiedzeń Egzekutywy Komitetu Gminnego z załącznikami 1980 [VII–XII]
- Sygn. 28, Protokoły posiedzeń Egzekutywy Komitetu Gminnego z załącznikami 1983–1984
- Sygn. 30, Protokoły posiedzeń Egzekutywy Komitetu Gminnego z załącznikami 1986
- Sygn. 33, Protokoły posiedzeń Egzekutywy Komitetu Gminnego z załącznikami 1989
- Zespół: 2216 Komitet Powiatowy PZPR w Krakowie [KP PZPR w Krakowie]
- Sygn. 236, Protokoły posiedzeń Komitetu Gromadzkiego PZPR w Zabierzowie wraz z załącznikami 1949–1972
- Sygn. 240, Protokoły posiedzeń Komitetu Gromadzkiego PZPR w Zabierzowie wraz z załącznikami 1970–1972
- Zespół: 691 Urząd Wojewódzki Krakowski 1945–1950 [UW II]
- Sygn. 922, Sprawozdania sytuacyjne miesięczne starosty powiatowego w Krakowie 1945–1949

Instytut Pamięci Narodowej Oddział w Krakowie [IPN Kr]

- IPN Kr 0125/240 Sprawozdania Komend Powiatowych MO do KWMO w Krakowie z lat 1945–1949 dotyczące sytuacji politycznej na terenie województwa
- IPN Kr 140/781 Sprawozdania i raporty miesięczne z działalności służby zewnętrznej posterunków MO w Zielonkach, Zabierzowie, Wieliczce, Węgrzycach Wielkich, Raciborowicach, Świątnikach Górnych i Trąbkach za lata 1947–1948
- IPN Kr 140/787 Sprawozdania i raporty miesięczne z działalności służby zewnętrznej posterunków MO w Zielonkach, Zabierzowie, Węgrzycach Wielkich i Wieliczce za lata 1948–1949
- IPN Kr 017/1 t. 3 Sprawozdania i raporty statystyczne z pracy operacyjnej Referatu III PUBP w Krakowie z lat 1952–1953
- IPN Kr 017/2 t. 2 Meldunki Specjalne i informacje SB KPMO w Krakowie z lat 1947–1961 dotyczące sytuacji polityczno-gospodarczej na terenie powiatu
- IPN Kr 017/29 Materiały dotyczące zaopatrzenia pow. krakowskiego przed reorganizacją
- IPN Kr 596/7 t. 2 Materiały krypt. „Sierpień 88” dot. zabezpieczenia ładu i porządku publicznego na terenie podległym Posterunkowi MO w Zabierzowie podczas obchodów rocznicy podpisania porozumień sierpniowych

Archiwum Parafii Rzymskokatolickiej w Zabierzowie [APZ]

- Bez sygn. Księga Dobrodziejów Kościoła i Kronika parafialna w Zabierzowie

ŹRÓDŁA DRUKOWANE**Urząd Statystyczny w Krakowie [USKr]**

- Sygn. 5637, Narodowy Spis Powszechny 1970: statystyczna charakterystyka miejscowości w gromadach, Powiat Kraków, woj. Krakowski
- Bez sygn. Wyposażenie miast i miejscowości wiejskich w podstawowe palcówki i urzędzenia 1987, Wojewódzki Urząd Statystyczny, Kraków 1989

Ustawy i akty prawne urzędów terenowych

- Uchwała nr XIV/78/68 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z dnia 13 maja 1968 r. w sprawie zniesienia i utworzenia niektórych gromad w województwie krakowskim, Dziennik Urzędowy Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie 1968, nr 7, p. 65
- Uchwała nr XVIII/92/72 Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z 6 grudnia 1972 r. w sprawie utworzenia gmin w województwie krakowskim oraz ustalenia siedzib gminnych rad narodowych, Dziennik Urzędowy WRN w Krakowie 1972, nr 18, poz. 268
- Ustawa z dnia 25 września 1954 r. o reformie podziału administracyjnego wsi i powołaniu gromadzkich rad narodowych, Dziennik Ustaw 1954, nr 43, poz. 191
- Zarządzenie Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie w sprawie ogłoszenia uchwał Wojewódzkiej Rady Narodowej w Krakowie z dnia 6 października 1954 r. dotyczących reformy podziału administracyjnego wsi, Dziennik Urzędowy WRN w Krakowie 1954, nr 11, p. 50

ŹRÓDŁA MÓWIONE

Relacja ustna Antoniego Machety z 19.02.2012 r. w Zabierzowie

OPRACOWANIA

- A. Bekier, *Spółdzielczość wiejska na nowej drodze*, „Polska i Świat Współczesny” 1949, nr 1, s. 12
- H. Bińczak, *W kolejce po wszystko*, „Rzeczpospolita”, 2006, nr 287, s. DIV
- L.J. Bloch, *Gminne spółdzielnie „Samopomoc Chłopska” w społeczno-gospodarczych przemianach wsi i rolnictwa w latach osiemdziesiątych*, Warszawa 1989
- J. Buga, M. Jerczyńska, *Wstępne wyniki badań nad lokalizacją zakupów ludności wiejskiej*, „Handel Wewnętrzny” 1958, nr 4
- K. Cegiela, *Kartki na szczęście. Reglamentacja dóbr w Polsce Ludowej*, „Mówią Wieki” 2002, nr 4
- Ceny maksymalne*, „Dziennik Polski” 1949, nr 2, s. 5
- Z. Chyra-Rolicz, *Rola spółdzielczości „Samopomoc Chłopska” w życiu wsi (1944–1989)*, „Zeszyty Wiejskie”, Z. 22: 2016
- Z. Chyra-Rolicz, *Spółdzielczość w Polsce powojennej (1944–1990)*, „Dzieje Najnowsze” 2002, nr 1, s. 103–120
- A. Chwalba, *Dzieje Krakowa*. T. 6, *Kraków w latach 1945–1989*, red. J. Bieniarzówna i J.M. Małecki, Kraków 2004
- J. Czesak, *Spółdzielczość rolnicza „Samopomoc Chłopska” i jej miejsce w życiu wsi [w:] Przemiany społeczne i produkcyjne w rolnictwie i na wsi regionu krakowskiego w latach 1945–1984*, praca zbiorowa [E. Kolbusz i in.], Kraków 1984
- A. Friszke, *Polska Gierka*, Warszawa 1995
- J. Kaliński, *Bitwa o handel 1947–1948*, Warszawa, 1970
- M. Kallas, *Historia ustroju Polski X–XX w.*, Warszawa 1996
- N. Naruszewicz, *Zarys historii PRL*. Z. 2, *Narodziny PRL*, „Zeszyty Historyczne”, 1979, z. 47, s. 20
- Poniedziałki bez mięsa*, <http://wiadomosci.dziennik>. Pozyskano z pl/wydarzenia/artykuly/147837 (dostęp 8.05.2015)
- W. Roszkowski, *Historia Polski 1914–1994*, Warszawa 1995
- T. Stec, *Bez nowych zakładów nie będzie lepszego zaopatrzenia*, „Gazeta Krakowska”, 1986, nr 216, s. 3
- H. Szulce, *Kierunek racjonalizacji sieci handlu wiejskiego*, „Handel Wewnętrzny” 1980, nr 6
- A. Zawistowski, *Bilety do sklepu. Handel reglamentowany w PRL*, Warszawa 2017
- Żegnamy kartkę żywnościową*, „Dziennik Polski” 1949, nr 1, s. 4

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł jest próbą przedstawienia handlu na terenie miejscowości Zabierzów w latach 1945–1989. Prezentuje problemy, z jakimi borykali się mieszkańcy Zabierzowa oraz osoby odpowiedzialne za zaopatrzenie w artykuły spożywcze. Ukazuje działalność monopolisty w handlu wiejskim, jakim został GS „Samopomoc Chłopska” na tle sytuacji wojewódzkiej oraz krajowej. Artykuł oparty jest na obfitym materiale archiwalnym.

SŁOWA KLUCZOWE: BRAKI W ZAOPATRZENIU, GMINA ZABIERZÓW, „GS SAMOPOMOC CHŁOPSKA”, HANDEL SPÓŁDZIELCZY, KOLEJKI PO ZAKUPY, POLSKA LUDOWA, POWIAT KRAKOWSKI, REGLAMENTACJA, ZABIERZÓW, ZAOPATRZENIE W ARTYKUŁY SPOŻYWCZE, ŻYWNÓŚĆ

SUMMARY

Edmund Dąbrowa

THE RECIPE FOR COMMERCE OF THE DISTRICT COOPERATIVE IN ZABIERZÓW

The below article attempts to present an overview of commerce in the town of Zabierzów in the years 1945-1989. It presents the problems faced by the inhabitants of Zabierzów and by the people responsible for supplying the stores with groceries. The total monopoly of the District Cooperatives “Samopomoc Chłopska” on commerce in rural areas is explored in relation to the situation in the voivodeship and the country as a whole.

KEY WORDS: COOPERATIVE TRADE, FOOD, FOOD SUPPLY, „GS SAMOPOMOC CHŁOPSKA”, LOW SUPPLY, POLISH PEOPLE’S REPUBLIC, RATIONING, SHOPPING LINES, THE KRAKÓW ADMINISTRATIVE REGION, ZABIERZÓW, ZABIERZÓW DISTRICT